

Recenzja rozprawy doktorskiej autorstwa mgr Anety Pawłowskiej-Legwand

WYKORZYSTANIE TECHNOLOGII INFORMACYJNO-KOMUNIKACYJNYCH (ICT)
W DZIAŁANIACH PROMOCYJNYCH I INFORMACJI TURYSTYCZNEJ
GMIN WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Rozprawa wykonana pod opieką dr hab. Mirosława Miki
w Zakładzie Gospodarki Turystycznej i Uzdrawiskowej
Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Wydziału Geografii i Geologii
Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Uwagi wstępne

Rozprawa doktorska autorstwa mgr Anety Pawłowskiej-Legwand dotyczy problematyki bardzo ważnej dla współczesnej gospodarki turystycznej oraz jej roli w rozwoju lokalnym i regionalnym. Chociaż tematem wdrażania i wykorzystania nowych technologii w turystyce zajmują się również inne dyscypliny (przede wszystkim ekonomia i nauki o zarządzaniu) uwzględnienie przez mgr Anetę Pawłowską-Legwand kwestii związanych ze zróżnicowaniem przestrzennym zjawiska sprawia, iż praca mieści się w sferze zainteresowań geografii turystyki.

Wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w promocji turystycznej ma duże znaczenie zarówno z punktu widzenia podmiotów je stosujących, jak i turystów. Nowe środki przekazu dają na ogół przewagę podmiotom je wykorzystującym w grze rynkowej, a także ułatwiają turystom odbiór przekazywanych im informacji. Rozprawa doktorska mgr Anety Pawłowskiej-Legwand dotyczy właśnie tej problematyki.

Recenzowana praca jest bardzo obszerna i ma 282 strony. Poza 227 stronami właściwego tekstu (bez spisu literatury, który według moich wyliczeń składa się z ok. 360 pozycji), zawiera 4 załączniki. Poza tekstem, w swojej rozprawie doktorskiej mgr Aneta Pawłowska-Legwand zamieściła 81 rycin i 81 tabel.

Ocena ogólnego układu rozprawy i struktury poszczególnych rozdziałów

Zasadnicza część rozprawy doktorskiej mgr Anety Pawłowskiej-Legwand składa się z 8 rozdziałów oraz części zatytuowanych „Wstęp” i „Wnioski”. Każdy z rozdziałów składa się z kilku podrozdziałów, które są podzielone na mniejsze części. Wszystko to sprawia, że praca

jest dobrze ustrukturalizowana i czytelnik pragnący zapoznać się z danym zagadnieniem bez większego trudu może je odnaleźć w spisie treści nie będąc zmuszonym do wertowania całej pracy. To co wyżej napisałem nie oznacza, że w całości zgadzam się z ogólnym układem przedstawionej mi do oceny rozprawy doktorskiej. Moje refleksje na ten temat przedstawię jednak dopiero w dalszej części recenzji.

Rozdział zatytułowany jako „Wstęp” zawiera przedstawienie przedmiotu i celu badań, omówienie zakresu badań i przyjętych metod, a także ustosunkowanie się do dotychczasowego stanu badań i omówienie podstawowych pojęć. Jak podaje na str. 7 Autorka, cel główny pracy stanowi *„...rozpoznanie i ocena zakresu oraz stopnia wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w działaniach promocyjnych i informacji turystycznej gmin województwa małopolskiego, a także określenie determinant tego procesu wynikających z uwarunkowań społecznych w sferze zachowań i popytu turystycznego oraz mających związek z organizacją i funkcjonowaniem jednostek samorządu terytorialnego na poziomie lokalnym”*. Zwracam uwagę na fakt, iż cel główny rozprawy wykracza poza tematykę sformułowaną w tytule pracy doktorskiej mgr Anety Pawłowskiej-Legwand.

Poza celem głównym Doktorantka sformułowała na tej samej stronie 7 celów szczegółowych. Oto one:

„...– określenie przesłanek oraz motywów wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych przez samorządy lokalne w działaniach na rzecz promocji i informacji turystycznej;

– określenie stopnia i kierunków wykorzystania przez gminy technologii informacyjno-komunikacyjnych w promocji i informacji turystycznej;

– rozpoznanie zakresu informacji turystycznej udostępnionej publicznie przez gminy za pośrednictwem narzędzi cyfrowych;

– rozpoznanie czynników i barier implementacji technologii informacyjno-komunikacyjnych w działaniach promocyjnych i informacyjnych samorządu lokalnego; turystycznej do cech zachowań społecznych w turystyce, związanych z wykorzystaniem technologii cyfrowych;

– rozpoznanie stopnia i zakresu korzystania przez turystów z technologii informacyjno-komunikacyjnych w związku z wyjazdem turystycznym;

– określenie preferencji turystów odnośnie do korzystania z określonych źródeł informacji turystycznej”.

Do użytych w przytoczonym cytacie sformułowań nie mam zastrzeżeń. Pragnę jednak w tym miejscu zauważyć, że kolejność podanych wyżej celów szczegółowych nie jest taka sama jak układ treści rozprawy.

Rozdział pierwszy pracy brzmi „Technologie informacyjno-komunikacyjne a kształtowanie się społeczeństwa informacyjnego w kontekście zmiany społecznej”. Rozdział ten jest jakby wprowadzeniem w temat. Chociaż wszystkie poruszone w nim zagadnienia są ważne dla zrozumienia istoty tzw. społeczeństwa informacyjnego uważam, że podrozdział 1.3. („Społeczeństwo informacyjne w kontekście zmiany pokoleniowej”) jest zbyt długi, a podrozdział 1.6. („Niektóre społeczne zagrożenia rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych”) niepotrzebny.

Drugi rozdział pracy nosi tytuł „Informacja jako determinanta zachowań turystycznych”. Również i w tym przypadku uważam, że część nazwana „Informacja a zachowania konsumpcyjne w turystyce” (podrozdział 2.3.) jest niepotrzebnie rozbudowana

Trzeci rozdział został zatytułowany „Zastosowania i funkcje technologii informacyjno-komunikacyjnych w działalności podmiotów rynku turystycznego”. Rozdział ten jest ważny, gdyż stanowi wprowadzenie do następnego rozdziału. Ale nie widzę powodu, dlaczego Doktorantka – zajmując się gminami województwa małopolskiego – zamieściła w nim odrębne podrozdziały zatytułowane „Komputerowe systemy rezerwacji” (3.2.1.) oraz „Globalne systemy dystrybucji” (3.2.2.). Moim zdaniem wystarczyłoby o nich wspomnieć co najwyżej w formie przypisu.

Za niepotrzebny uważam także fragment w rozdziale czwartym (noszącym tytuł „Informacja i komunikacja jako instrumenty polityki turystycznej na poziomie lokalnym”) zatytułowany „Priorytety rozwoju w planowaniu Unii Europejskiej” (4.2.1.). W moim mniemaniu w następnym podrozdziale – „Dokumenty i cele strategiczne na poziomie krajowym” (4.2.2.) – można było wspomnieć o ogólnych założeniach polityki planistycznej UE, bez poświęcania tej kwestii całego podrozdziału. Wysoko natomiast oceniam podrozdział 4.3. – „Informacja turystyczna i promocja w działalności jednostek samorządu terytorialnego na poziomie lokalnym” – który jest swojego rodzaju wprowadzeniem do dalszej części rozprawy.

Cztery przedstawione wyżej rozdziały stanowią jakby teoretyczną „otoczkę” problemu stanowiącego istotę pracy doktorskiej mgr Anety Pawłowskiej-Legwand. Następne rozdziały są omówieniem przeprowadzonych przez nią badań.

Część tę otwiera rozdział piąty, w którym mgr Aneta Pawłowska-Legwand przechodzi do omówienia wyników badań ankietowych przeprowadzonych wśród turystów. Rozdział ten nosi tytuł „Technologie informacyjno-komunikacyjne jako czynnik aktywności turystycznej w świetle wyników badań”. Co do struktury rozdziału nie mam zastrzeżeń, a drobne uwagi dotyczące tej części rozprawy zamieściłem we fragmencie poświęconym metodyce badań.

Rozdział szósty został zatytułowany „Ocena technologii informacyjno-komunikacyjnych w turystyce w opinii użytkowników”. Również do układu treści w tym rozdziale nie mam zastrzeżeń, aczkolwiek poświęcę mu nieco więcej uwagi w dalszej części recenzji.

W następnym, siódmym już, rozdziale Autorka przedstawia wyniki badań przeprowadzonych w gminach. Nosi on tytuł „Diagnoza wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w działaniach promocyjnych i informacji turystycznej gmin województwa małopolskiego”. Rozdział ten uważam za najważniejszy w całej pracy doktorskiej mgr Anety Pawłowskiej-Legwand. Wątek ten rozwinę w dalszej części recenzji.

Ostatni rozdział, rozdział ósmy, został zatytułowany „Motywy oraz czynniki i bariery wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w działaniach promocyjnych i informacji turystycznej gmin obszaru badań”. Jest on logiczną kontynuacją rozważań rozpoczętych w rozdziale siódmym i nie mam co do jego struktury i zawartych w nim treści zastrzeżeń.

Zasadniczą część rozprawy kończą „Wnioski”. Składa się na nie 17 punktów, które zdaniem mgr Anety Pawłowskiej-Legwand wynikają z przeprowadzonych przez nią badań. Całość została przedstawiona na 4,5 stronach, co uważam za szczególnie godne podkreślenia, biorąc pod uwagę objętość rozprawy.

Ocena merytoryczna rozprawy

Pierwszą kwestią, którą chcę poruszyć w tej części mojej oceny rozprawy doktorskiej popełnionej przez mgr Anetę Pawłowską-Legwand, to jest porównanie tytułu pracy z jej zawartością. Tytuł dotyczy problemu znacznie węższego niż treść rozprawy. Nie jest to jednak zarzut, co najwyżej osobista refleksja. Mam nadzieję, że podczas publicznej obrony Autorka odniesie się to poruszonej przez mnie sprawie.

Drugim zagadnieniem – ściśle związanym z pierwszą kwestią – które chcę zasygnalizować, to jest objętość pracy. Jest ona stanowczo za długa i po usunięciu kilku obszernych fragmentów nieprzekraczałaby 120-150 stron. Przede wszystkim pod rozwagę poddaję, czy potrzebne było prowadzenie aż tak obszernych badań ankietowych wśród

turystów i potencjalnych turystów. Pragnę zauważyć, że rozprawa została zatytułowana „Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) w działaniach promocyjnych i informacji turystycznej gmin województwa małopolskiego”. Takie sformułowanie nie przesądza o konieczności uwzględnienia opinii turystów. Co innego, gdyby w tytule pracy była mowa o oddziaływaniu ww. technologii na preferencje i zachowania turystów, efektywność działań promocyjnych i informacyjnych itd. To o czym wspomniałem ma jeszcze jeden aspekt – otóż, o czym wspomniałem, cel główny pracy oraz cele szczegółowe wykraczają poza jej tytuł. Reasumując, gdyby mgr Aneta Pawłowska-Legwand trzymała się tytułu rozprawy, byłaby ona znacznie krótsza. Nie byłoby wówczas w niej przede wszystkim obecnych rozdziałów piątego i szóstego, które zajmują strony od 97 do 150.

Trzecie zastrzeżenie dotyczy niektórych podrozdziałów. Ich obecność jest bądź zbędna, bądź są one zbyt długie i nie mają bezpośrednich związków z tematem i tytułem pracy. Jako przykład podam, o czym również już wspomniałem, fragmenty dotyczące globalnych systemów dystrybucji oraz komputerowych systemów rezerwacji.

Przechodząc do omówienia zalet rozprawy doktorskiej mgr Anety Pawłowskiej-Legwand uważam, że największe Jej osiągnięciem było przeprowadzenie wszechstronnej analizy działań jednostek samorządu terytorialnego (gmin) w zakresie działań promocyjno-informacyjnych z wykorzystaniem nowych technologii. Widać to w rozdziale siódmym („Diagnoza wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w działaniach promocyjnych i informacji turystycznej gmin województwa małopolskiego”), który zdecydowanie jest najważniejszy i najlepszy w całej pracy. W podrozdziale 7.1. („Cele i metodyka badań”) mgr Aneta Pawłowska-Legwand przedstawiła w tabelach 57-60 dokładny opis cech użytych do przeprowadzenia klasyfikacji stron internetowych gmin, a następnie na kilkunastu stronach dokonała ich krytycznej analizy. Za szczególnie wartościową uważam tabelę na str. 157 (tab. 61), w której Autorka wykazała jakie są mankamenty („techniczne” i „estetyczne”) poddanych ocenie stron internetowych. Logicznym następstwem przeprowadzonej analizy (z wykorzystaniem techniki bonitacji punktowej) jest podział gmin z uwzględnieniem podstawowej użyteczności stron internetowych (tab. 62, str. 158, mapa na str. 159), oraz zakresu zawartych na nich informacji turystycznych (tab. 63, str. 161, mapa na str. 162). Jednak tym co uważam za najbardziej interesujące w rozdziale siódmym jest podrozdział 7.5., który został zatytułowany „Aplikacje mobilne”. Ten fragment pracy pokazuje dużą wiedzę mgr Anety Pawłowskiej-Legwand w zakresie najnowszych technologii

informatycznych wykorzystywanych w promocji i informacji turystycznej. Jednak wiedza ta sprowadza się nie tylko do ogólnej erudycji w kwestii aplikacji mobilnych, ale poddania ich ocenie z punktu widzenia potrzeb turystów oraz różnych form „polityki turystycznej” prowadzonej na poziomie lokalnym.

W tym miejscu pragnę jeszcze zauważyć, że w 2017 r. ukazała się książka pt. „Technologie informacyjne i komunikacyjne na rynku turystycznym” (red. naukowa Jadwiga Berbeka i Krzysztof Borodako, Wydawnictwo C. H. Beck), w której jest rozdział „Analiza wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych przez odwiedzających Kraków” (autorką jest prof. dr hab. Jadwiga Berbeka). Przedstawione w nim wyniki badań ankietowych w wielu miejscach są zbieżne z wynikami otrzymanymi przez mgr Anetę Pawłowską-Legwand. Piszę o tym nie dlatego, że Doktorantka nie powołuje się na tę książkę (ukazała się na rynku pod koniec roku), ale dlatego, żeby pokazać, że problem interesujący mgr Anetę Pawłowską-Legwand jest bardzo ważny i budzi zainteresowanie również ekonomistów.

Drugim rozdziałem, który moim zdaniem przesądza, iż pracę doktorską mgr Anety Pawłowskiej-Legwand należy ocenić pozytywnie, jest rozdział ósmy. Jak już wspomniałem nosi on tytuł „Motywy oraz czynniki i bariery wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w działaniach promocyjnych i informacji turystycznej gmin obszaru badań”. Ta część rozprawy powstała w wyniku dokładnej analizy odpowiedzi uzyskanych od pracowników 53 urzędów gminnych. Ponieważ oznacza to, iż badaniami ankietowymi objęto 29% gmin stanowiących populację generalną, otrzymane wyniki można uznać za reprezentatywne.

Ocena rozprawy w kontekście zastosowanych w niej metod badawczych

Jak już wspomniałem, w swojej pracy doktorskiej mgr Aneta Pawłowska-Legwand wykorzystwała różne metody i techniki badawcze, jakimi posługuje się geografia oraz nauki społeczne. Materiał będący przedmiotem analizy został pozyskany w drodze:

- (a) przejrzania stron internetowych urzędów gmin województwa małopolskiego z punktu widzenia stosowanych rozwiązań cyfrowych w zakresie promocji i informacji turystycznej (badaniami objęto 182 gminy);
- (b) inwentaryzacji dostępności innych rozwiązań cyfrowych dla turystów wykorzystywanych dla celów promocyjno-informacyjnych badanych gmin;

- (c) inwentaryzacji sposobów wykorzystania technologii cyfrowych w działalności muzeów w województwie małopolskim podległych samorządom gminnym (19 jednostek muzealnych);
- (d) przeprowadzonych w latach 2014-2016 badań ankietowych wśród turystów w wybranych ośrodkach turystycznych województwa małopolskiego (liczba ankiet wyniosła 1053);
- (e) zogniskowanych wywiadów grupowych wśród potencjalnych turystów (w przeprowadzonych w 2016 r. wywiadach grupowych wzięło udział łącznie 45 osób);
- (f) wywiadów z pracownikami wybranych urzędów gmin województwa małopolskiego (wywiady przeprowadzono w 2016 r. w 53 gminach).

Należy zaznaczyć, że badania inwentaryzacyjne na poziomie gminnym przeprowadzono dwukrotnie - w latach 2013 i 2018. Z tego co wyżej przedstawiono wynika, że zebrany materiał przedstawiał się naprawdę imponująco. Szkoda jednak, że w niektórych przypadkach Autorka nie przedstawiła okoliczności, w jakich przeprowadzono badania ankietowe opisane na stronach 97-98. Jest to o tyle istotne, gdyż z informacji przedstawionych na str. 100 (tabela 5) wynika, że aż 50,36% respondentów miało wyższe wykształcenie. Również zamieszczone na str. 129 informacje o strukturze wykształcenia respondentów objętych zogniskowanymi wywiadami grupowymi budzą mój niepokój. Rozumiem dywagacje na temat pokolenia Y, X i Z, ale uważam udział tej ostatniej kategorii wiekowej (66%!) w kontekście badań nad turystyką za zbyt duży, gdyż osoby te – z racji nieukończenia 18 lat – nie są w sensie prawnym zdolne do niektórych poczynań.

Ustosunkowując się do sposobów pozyskiwania materiałów stanowiących przedmiot dalszej analizy pragnę stwierdzić, że mgr Aneta Pawłowska-Legwand wykazała się nie tylko dużą pracowitością, ale i pomysłowością. Za warcie uznania niekonwencjonalne rozwiązanie należy przyjąć nie tylko poddanie analizie oficjalnych stron internetowych urzędów gmin, ale również pozyskanie informacji od sklepów internetowych umożliwiających pobieranie aplikacji mobilnych przeznaczonych do wykorzystania w urządzeniach przenośnych, a także uwzględnienie systemów powiadamiania sms oraz systemów informacji turystycznej.

Jak wyżej wspomniałem, jednym z fragmentów pracy doktorskiej mgr Anety Pawłowskiej-Legwand, który najwyżej oceniam jest rozdział „Motywy oraz czynniki i bariery wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w działaniach promocyjnych i informacji turystycznej gmin obszaru badań”. W rozdziale tym Autorka dowiodła, iż doskonale zna i wykorzystuje techniki stosowane w badaniach społecznych, gdyż otrzymane od respondentów wypowiedzi bądź przytacza dla potwierdzenia własnych tez, bądź

komentuje. W żadnym wypadku nie mamy do czynienia z sytuacją, że wypowiedź respondenta (czasami zajmują one kilkanaście akapitów) pozostaje „sama w sobie”.

Pozytywnie oceniam również użycie w badaniach narzędzi analizy ilościowej. Poza prostymi miarami statystycznymi i analizą korelacji, Doktorantka posłużyła się także analizą czynnikową.

Uwagi krytyczne mam natomiast do jednej z zamieszczonych w rozprawie map. Przy mapie przedstawionej na rycinie 2 (str. 10) w legendzie przedstawiono niewypełnione w środku kółko, opisujące je „gminy, w których przeprowadzono badania ankietowe z turystami”. Natomiast na samej mapie podobne kółka mają podany w środku numer. To jest szczegół, ale co więcej wielkość kółka w legendzie jest inna niż wielkość kółek na mapie. A przecież według J. Bertina (L. Ratajskiego, W. Żyszkowskiej, B. Medyńskiej-Gulij, W. Ostrowskiego i innych polskich kartografów też) wielkość jest jedną ze zmiennych graficznych. Czyli inna średnica kółka w legendzie i kółek na mapie może sugerować, że autor danej mapy przedstawia dwa różne zjawiska.

Z kolei bardzo wysoko oceniam zamieszczone w pracy wykresy, schematy blokowe i inne formy prezentacji graficznej opisywanych w rozprawie doktorskiej mgr Anety Pawłowskiej-Legwand zagadnień.

Ocena rozprawy pod względem formalnym i redakcyjnym

Recenzowana praca została bardzo starannie przygotowana pod względem językowym i redakcyjnym. Znalazłem w niej jedynie jedną tzw. literówkę (na str. 5, wiersz 7 od dołu, w nazwisku Dona Tapscotta; jest „Taspcott” zamiast „Tapscott”). Z kolei na str. 123 użyto zapisu „Trip Advisor” (9 wiersz w podrozdziale 5.4.5.), podczas gdy na stronie internetowej firmy (zakładka „About TripAdvisor”) nazwa ta pisana jest łącznie (zobacz: <https://tripadvisor.mediaroom.com/us-about-us>, dostęp 24.05.2018 r.). Nie wiem również, czy nie byłoby słuszne zapisywanie określenia „wirtualne spacerzy” (str. 162, wiersz 8 od dołu) właśnie z użyciem cudzołłowu.

Ogólna ocena rozprawy

Uwagi krytyczne, jakie zawarłem w recenzji nie umniejszają mojej bardzo wysokiej oceny warsztatu badawczego mgr Anety Pawłowskiej-Legwand. Dotyczy to Jej wiedzy ogólnej w zakresie turystyki i technologii informatycznych, obeznania z literaturą przedmiotu, umiejętności formułowania pytań badawczych i wyciągania wniosków, krytycznego podejścia do literatury i pozyskanych danych itp. Co więcej, pomijając kwestię niezgodności tytułu

pracy z podanym na wstępie jej celem oraz treścią, rozprawa doktorska mgr Anety Pawłowskiej-Legwand jest znakomita. Dlatego też pragnę w tym miejscu napisać dwa zdania, które mogą w pewnym stopniu usprawiedliwić „wykraczanie” pracy poza jej tytuł. Otóż wydaje mi się, że Doktorantka chciała pokazać problem wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w działaniach promocyjnych i informacji turystycznej w szerszym kontekście – nie tylko od strony „podaży” (działania gmin), ale i od strony „popytu” (oczekiwań turystów). Taki charakter ma praca i szkoda jedynie, że nie udało się jej nadać tytułu w pełni adekwatnego do zawartości.

Mimo przedstawionych wyżej zastrzeżeń, przedstawioną mi do oceny rozprawę doktorską mgr Anety Pawłowskiej-Legwand zatytułowaną „Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) w działaniach promocyjnych i informacji turystycznej gmin województwa małopolskiego” uważam za spełniającą warunki określone przepisami. Jak wynika z artykułu 13, ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, z 16.04.2003 r., poz. 595, z późniejszymi zmianami), *Rozprawa doktorska (...) powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej.* Uważam, że praca doktorska „Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) w działaniach promocyjnych i informacji turystycznej gmin województwa małopolskiego” spełnia te warunki.

Wniosek końcowy

W związku z powyższym, zgodnie z ustawą z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65 z 16.04.2003 r., poz. 595, z późniejszymi zmianami), proszę Radę Wydziału Geografii i Geologii Uniwersytetu Jagiellońskiego o przyjęcie rozprawy doktorskiej autorstwa mgr Anety Pawłowskiej-Legwand oraz dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Aneta Pawłowska-Legwand